

*Το κείμενο που ακολουθεί αποτελεί το σκεπτικό της πρότασης που επεξεργαζόμαστε.*¹

ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΩΣ ΠΑΙΔΕΙΑ ΓΙΑ ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ, ΣΤΗΝ ΝΕΑ ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ... ΑΤΑΞΙΑ

Καθώς ο κόσμος αλλάζει σήμερα με γεωμετρικά επιταχυνόμενο ρυθμό προσχωρώντας σε μια εντατικοποιημένη πολυπλοκότητα, οι άνθρωποι και οι κοινωνίες καλούνται συνεχώς να προσαρμόζονται και να αντεπεξέρχονται σε νέες και αστάθμητες συνθήκες. Οι νέοι παγκόσμιοι κίνδυνοι, από την οικονομική αποδιοργάνωση έως τους πολέμους και την προσφυγική κρίση έχουν αντίκτυπο σε όλους μας, αν και διαφέρει ο τρόπος με τον οποίο μας πλήττουν και ο βαθμός της έντασής τους. Παρόλα αυτά, η αστάθεια που χαρακτηρίζει τον σημερινό κόσμο, και τη χώρα μας ειδικότερα, θα μπορούσε να θεωρηθεί αφορμή κινητοποίησης της επιτακτικής ανάγκης μαθητών και εκπαιδευτικών να πρωτοτυπήσουν, να δημιουργήσουν, να πράξουν συλλογικά και με αλληλεγγύη μεταξύ τους. Η απάντηση στην τρέχουσα σύνθετη παγκόσμια κατάσταση είναι η οικοδόμηση μιας άλλης σχέσης με τη γνώση και τον κόσμο, μέσα από ένα σχολείο σύγχρονο, που καλλιεργεί την επιθυμία για μάθηση και την απόλαυση της γνώσης, χωρίς διακρίσεις: ανοιχτό και ισότιμα προσβάσιμο σε όλα τα παιδιά ανεξάρτητα από φύλο, καταγωγή, κοινωνική τάξη, εθνικότητα, θρήσκευμα, μητρική γλώσσα και φυσική κατάσταση.

Σ' αυτό το πλαίσιο καταϊγιστικών αλλαγών, είναι απαραίτητο να αναπτύξουμε τις διαθέσεις και τις ικανότητες εκείνες που θα μας επιτρέψουν να αντιμετωπίσουμε την νέα «άτακτη» τάξη πραγμάτων μαθαίνοντας πώς να λειτουργούμε μέσα σε αυτή, ή και κριτικά ως προς αυτή, χρησιμοποιώντας τις υποκειμενικότητές μας δημιουργικά. Το μέλλον απαιτεί από όλους μας, και ιδιαίτερα από τους νέους μας, να αναζητούν ολοένα πιο αποτελεσματικούς τρόπους στοχασμού, να αναπτύσσουν διαρκώς ικανότητες κριτικής ανάγνωσης και σφαιρικής ερμηνείας της πραγματικότητας, καθώς και ικανότητες διερεύνησης διαφορετικών οπτικών πριν τη λήψη αποφάσεων.

Η λογική της εποχής μας ενίοτε παράγει επικίνδυνους συνδυασμούς, όπως ας πούμε, τα αεροπλάνα τζετ και ο φονταμενταλισμός ή οι υποθήκες κατοικιών και τα αμοιβαία κεφάλαια υψηλού κινδύνου (hedge funds). Εξίσου συχνά, όμως, δημιουργεί θαύματα, όπως οι επαναστατικές ιατρικές ανακαλύψεις και οι συναρπαστικές θεωρήσεις στη φιλοσοφία και στις κοινωνικές επιστήμες. Για να αποκριθούμε επαρκώς στις σύγχρονες προκλήσεις, πρέπει να είμαστε σε θέση να εκτιμούμε ό,τι έχουμε στη διάθεσή μας και να σχεδιάζουμε οραματικά, να διαβάζουμε ανάμεσα και πίσω από τις γραμμές, να επιλέγουμε με ορθή κρίση και κριτικό αναστοχασμό, να εξετάζουμε με ευαισθησία τις κοινωνικές συνθήκες, να στηριζόμαστε σε κριτήρια που έχουν τη δυνατότητα της αυτοδιόρθωσης. Οι επερχόμενες γενιές είναι πιθανό να ζήσουν στην εποχή μιας αδιανόητης αποδιοργάνωσης. Είμαστε υποχρεωμένοι να τις βοηθήσουμε να μάθουν πώς να μαθαίνουν, όχι πώς να αναλώνονται στον ανταγωνισμό και τη βαθμοθηρία.

Οι γονείς, η οικογένεια και το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον, που αποτελούν κρίσιμους παράγοντες κοινωνικοποίησης, κατά κανόνα μεταβιβάζουν στα παιδιά τις πολιτισμικές αξίες που οι ίδιοι απέκτησαν μια γενιά νωρίτερα, καθώς και τις κανονιστικές αρχές και αξίες που είναι αποδεκτές από τον κοινωνικό περίγυρο. Δηλαδή, το άμεσο κοινωνικό περιβάλλον του παιδιού μπορεί, άθελά του, να το μετατρέψει σε θύμα του παρελθόντος, και να το κοινωνικοποιήσει με τρόπους που αναπαράγουν ακατάλληλες για το σήμερα και το αύριο πολιτισμικές πρακτικές, άλλοτε μέσω μιας άμεσης καθοδήγησης και άλλοτε χωρίς συνειδητή πρόθεση. Και ενώ είναι σημαντικό να έχουμε κατανοήσει το παρελθόν καθώς σχεδιάζουμε για το μέλλον, η κατανόηση αυτή δεν επαρκεί για να βοηθήσουμε κάποιον/α να εξελιχθεί σε λειτουργικό/ή και

---

¹ Το κείμενο συντάχτηκε μετά από διαβούλευση με τα άλλα μέλη της υποεπιτροπής από την συντονίστρια Β. Δενδρινού και πήρε την τελική του μορφή με την σημαντική συμβολή της Αθηνάς Αθανασίου και του Γιάννη Σταυρακάκη.

ενεργό πολίτη ο οποίος/η οποία ζει έναν βίο άξιο για τον ίδιο/την ίδια και για τον περίγυρό του/της. Εδώ είναι που η δημόσια εκπαίδευση έχει το βαρυσήμαντο ρόλο να καταστήσει την κριτική σκέψη και στάση των μαθητών, τις δημοκρατικές αξίες και την κουλτούρα ισότητας κεντρικούς στόχους της παιδείας.

Τα παλαιότερα πρότυπα σύμφωνα με τα οποία κάποιος έπρεπε απλώς να συγκεντρώσει υψηλή βαθμολογία σε σταθμισμένα τεστ βασικών δεξιοτήτων, δεν μπορούν πλέον να αποτελούν τα μόνα μέσα για την αξιολόγηση της επιτυχίας ή της αποτυχίας των μαθητών και μαθητριών μας που φοιτούν στη γενική ή στην τεχνική-επαγγελματική εκπαίδευση. Ενώ τα θεσμικά όργανα της εκπαίδευσης είναι κυρίως κομφορμιστικά, είναι σημαντικό να σκεφτούμε και να αξιοποιήσουμε τις μετασχηματιστικές δυνατότητες της εκπαίδευσης. Η συγκεντρωτική εξουσία στην εκπαίδευση, ένας θεσμός συνήθως ιεραρχικός και υπό κρατικό έλεγχο, μπορεί να λειτουργήσει ως μια άλλη μορφή καταπίεσης, όπου η δημιουργικότητα και η καινοτομία συντρίβονται υπό το βάρος μιας ψευδεπίγραφης «αριστείας».

Για το λόγο αυτό, είναι σημαντικό να απομακρυνθούμε από τον εμπορικό, συντεχνιακό και καταναλωτικό προσανατολισμό της εκπαίδευσης, και αντίθετα να κινηθούμε προς τον στόχο της ενθάρρυνσης των μαθητών να επιτυγχάνουν, με τον τρόπο που μπορεί ο καθένας ή η καθεμία, εσωτερική ωριμότητα και ισορροπία καθώς και την αίσθηση της πληρότητας που προκύπτει όταν κάποιος μπορεί να αναλαμβάνει δράση και να συνεργάζεται με άλλους, ώστε να παράγονται γνώσεις, ιδέες ή αντικείμενα τα οποία είναι πολύτιμα, τόσο για το άτομο όσο και για το κοινωνικό περιβάλλον του. Θα πρέπει να υποστηρίξουμε και να προωθήσουμε τη δημιουργία αμοιβαίων και αμοιβαία ενισχυτικών σχέσεων μεταξύ όλων εκείνων που ασχολούνται με την εκπαίδευση, αλλά και μεταξύ όλων των εκπαιδευτικών κλάδων, έτσι ώστε κάθε μαθητής και μαθήτρια να είναι ελεύθερος/η να αναπτύξει τη δική του/της μοναδική αποστολή στην κοινωνία, μέσα από ένα πολύπλευρο φάσμα εμπειριών.

Η δημόσια εκπαίδευση στη χώρα μας, όπως και σε πολλές άλλες χώρες, δεν έχει πραγματοποιήσει με επιτυχία τη μετάβαση από έναν τύπο διδασκαλίας που απαιτεί την αποστήθιση πληροφοριών στην ανάπτυξη της κριτικής σκέψης των μαθητών (και των δασκάλων). Η δημόσια εκπαίδευσή μας είναι παγιδευμένη σε ένα σύστημα δεσμευμένο να μεταδίδει την επίσημα εγκεκριμένη γνώση, η οποία διαμορφώνεται από το συγγραφέα ή τους συγγραφείς του σχολικού εγχειριδίου για κάθε εκπαιδευτικό αντικείμενο, γνώση που δεν επιτρέπεται να αμφισβητηθεί. Ωστόσο, ο κόσμος του σήμερα και ιδιαίτερα του αύριο απαιτεί πλέον μια διαφορετικού τύπου εκπαίδευση για τη νεολαία μας, με την ενεργό βοήθεια των εκπαιδευτικών που έχουν οι ίδιοι αποκτήσει ικανότητες κριτικής σκέψης, ή τουλάχιστον τα κίνητρα για την ανάπτυξή της, με τη βοήθεια προγραμμάτων σπουδών και παιδαγωγικών πρακτικών που ευνοούν την ανοικτή και ανακαλυπτική μάθηση. Αυτό σημαίνει ότι χρειαζόμαστε ευέλικτα εκπαιδευτικά υλικά βασισμένα σε προγράμματα σπουδών με πρωτοτυποποιημένες προδιαγραφές που όμως δίνουν την δυνατότητα της παρέμβασης του εκπαιδευτικού ώστε τα μαθήματα να προσαρμόζονται στους διαφορετικούς τύπους ευφυΐας των μαθητών, στις εμπειρίες, τις ικανότητες και τα ενδιαφέροντα τους και τους βοηθούν να αναπτύσσονται δημιουργικά.

Το θεωρητικό υπόβαθρο και η τεχνογνωσία που απαιτούνται για να καλλιεργήσουμε την κριτική σκέψη και στάση των μαθητών στο πλαίσιο του σχολείου υπάρχουν και μπορούν να αποκτηθούν πρόσθετα. Οι χώρες που έχουν την προνοητικότητα να καλλιεργούν συστηματικά την κριτική σκέψη/στάση των μαθητών τους στα σχολεία και την κριτική σκέψη/στάση των πολιτών όλων των ηλικιών στους χώρους εργασίας και στην κοινότητα, θα έχουν σημαντικά οφέλη σε σύγκριση με τις χώρες που δεν κάνουν αυτή την προσπάθεια, μολονότι η επίτευξη του στόχου αυτού είναι μια δύσκολη αποστολή. Επί του παρόντος, υπάρχουν χώρες που συστηματικά επιχειρούν να μετατρέψουν το εκπαιδευτικό τους σύστημα προς αυτή την κατεύθυνση επειδή αναγνωρίζουν την επείγουσα ανάγκη για ανθρώπους που είναι ανοικτοί σε νέες ιδέες και προοπτικές, που μπορούν να σκεφτούν «κόντρα στο ρεύμα» και δεν παίρνουν ό,τι διατίθεται στην «αγορά» των αναπαραστάσεων ως αδιαμφισβήτητη αλήθεια. Αντιλαμβάνονται ότι αυτή η ανάγκη δεν μπορεί παρά να μεγεθύνεται όσο περνάει ο καιρός, επειδή η κριτική σκέψη/στάση απέναντι στην πληθώρα των πληροφοριών από τις οποίες καταγιζόμαστε είναι η απάντηση στην αυξανόμενη πολυπλοκότητα του

κόσμου μας, το εργαλείο εναργούς ανάλυσης των νέων ανταγωνισμών, αποκλεισμών και ανισοτήτων που παράγονται αλλά και επεξεργασίας εναλλακτικών προσανατολισμών σκέψης και δράσης.

Οι πολύπλοκες και διαφοροποιημένες, αλλά και συγκρουσιακές, κοινωνίες του σήμερα και του αύριο δεν προσφέρουν ευκαιρίες στους παθητικούς δέκτες που επιμένουν σε μια απλοϊκή αντίληψη για τον κόσμο, εκείνους που βλέπουν τα πράγματα με όρους «μαύρο και άσπρο» και δεν αναγνωρίζουν ότι μπορούν να κατανοηθούν με ποικίλους τρόπους, που θεωρούν ότι όλες οι ερωτήσεις επιδέχονται απαντήσεις με «ναι» ή «όχι» χωρίς λεπτές αποχρώσεις, που αποτυγχάνουν να αντιληφθούν τις διασυνδέσεις ή να αναγνωρίσουν τη συνάφεια μεταξύ στοιχείων, που αντιλαμβάνονται τα γεγονότα τα οποία αυτοί γνωρίζουν ως τα μόνα σχετικά και τη δική τους οπτική γωνία ως τη μόνη λογική. Η εποικοδομητική και ενεργή συμμετοχή των πολιτών στη λήψη αποφάσεων απαιτεί ανθρώπους που να διαθέτουν έναν πολύπλοκο συνδυασμό δεξιοτήτων κριτικής σκέψης/στάσης, οι οποίες μπορεί να μην χρησιμοποιούνται πάντα –διότι δεν ενεργούμε καθαρά αντικειμενικά και ορθολογικά σε κάθε στιγμή– αλλά που μπορούν να επιστρατευθούν όταν αυτό απαιτείται.

Η έννοια της κριτικής σκέψης/στάσης δεν είναι καινούργια. Ωστόσο η πρακτική της περιορίστηκε συχνά στη μειοψηφία μιας ελίτ που έχει τα προνόμια και εξουσία την οποία χρησιμοποιεί για να προωθήσει τα συμφέροντα των λίγων. Αλλά οι λίγοι, εκείνοι που κατέχουν την υπέρτατη δύναμη της πειθαρχημένης σκέψης την χρησιμοποιούν για να προωθήσουν, όπως θα περίμενε κανείς, τα συμφέροντα των λίγων. Είναι σημαντικό σήμερα, σε μια δημοκρατική κοινωνία που θέλει να παραμείνει δημοκρατική και να εμβαθύνει τους δημοκρατικούς της θεσμούς, η δύναμη της κριτικής μάθησης να γίνει προσιτή σε περισσότερους ανθρώπους, ιδιαίτερα σε εκείνους με περιορισμένη πρόσβαση στις εκπαιδευτικές ευκαιρίες που είναι παραδοσιακά διαθέσιμες στους λίγους ευνοημένους.

Το ερώτημα είναι πόσο χρονοβόρα και επίπονη θα αποβεί η διαδικασία αυτή και τι είναι αυτό που θα έχει θυσιαστεί από το κοινό καλό, στο μεταξύ. Πόσοι από τους νέους μας θα ζήσουν στην ανεργία και την υποαπασχόληση στην σύγχρονη, ανελέητη εποχή; Πόσος χρόνος θα περάσει μέχρι να εγκαταλείψουμε τις παραδοσιακές προσπάθειες να διδάσκουμε τους νέους τι να σκέπτονται; Τέτοια διδάγματα αδυνατούν να τους προετοιμάσουν για τον πραγματικό κόσμο που καλούνται να αντιμετωπίσουν. Αυτό σημαίνει ότι πρέπει να καταστήσουμε δυνατή μια ριζική αλλαγή στα σχολεία μας: μια αλλαγή που θα δημιουργεί νέες δυνατότητες, νέους θεσμούς και μια νέα γραμματική μάθησης.

Είμαστε πρόθυμοι σήμερα να δαπανήσουμε περισσότερα χρήματα για την εκπαίδευση των παιδιών μας από ό,τι για οτιδήποτε άλλο, αν και δεν έχουμε καμία εγγύηση ότι ένα απολυτήριο λυκείου ή ένα πτυχίο της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης θα βάλει το κεφάλι τους κάτω από μια στέγη (αν δεν μπορούμε να τους προσφέρουμε αυτή τη στέγη εμείς οι ίδιοι). Φορτικά πιέζουμε τα παιδιά μας να τελειώσουν το σχολείο με καλούς βαθμούς, χωρίς να ξέρουμε ακριβώς γιατί το κάνουμε. Έχουμε, επίσης, χάσει την αίσθηση του γιατί ξοδεύουμε τόσο πολλά για να φοιτήσουν τα παιδιά μας στο πανεπιστήμιο, με την κατάσταση που επικρατεί σήμερα.

Στο παρελθόν, το πανεπιστημιακό πτυχίο ήταν το όχημα που βοηθούσε κάποιον να βελτιώσει την κοινωνική του θέση, να αποκτήσει ευρυμάθεια, και να έχει ένα επάγγελμα το οποίο θα του εξασφάλιζε καλό μισθό και κοινωνικό status. Σήμερα τίποτα από αυτά δεν ισχύει. Γι' αυτό, θα πρέπει να ξανασκεφτούμε τον ρόλο της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης όπως ακριβώς πρέπει να ξανασκεφτούμε και τον ρόλο των σχολείων μας. Λαμβάνουμε ως δεδομένο ότι το σχολείο είναι «κάτι καλό». Θα επιθυμούσαμε απλώς τα σχολεία μας να είναι λίγο περισσότερο αποτελεσματικά, έτσι ώστε οι γονείς να μην χρειάζεται να πληρώνουν για φροντιστηριακά μαθήματα που θα βοηθήσουν τα παιδιά τους να μπουν στο πανεπιστήμιο. Μερικοί από εμάς ευχόμαστε τα σχολεία να ήταν σε καλύτερα κτήρια και οι δάσκαλοι να έδειχναν περισσότερη έγνοια και να «έβαζαν στα παιδιά καλύτερους βαθμούς», να διδάσκουν καλά τα βασικά γνωστικά αντικείμενα (ότι και αν σημαίνει αυτό). Μερικοί από εμάς θα επιθυμούσαμε επίσης το απολυτήριο του λυκείου να είχε κάποια μεγαλύτερη αναγνώριση σε πρακτικό επίπεδο. Αλλά ας σταματήσουμε και ας σκεφτούμε για μια στιγμή: δεν θα θέλαμε όλοι κάτι περισσότερο από αυτό για τη μελλοντική γενιά; Σίγουρα η απάντηση είναι το ναι. Θέλουμε σχολεία που θα

παρέχουν στους νέους μας γνώσεις και ικανότητες που θα τους φανούν χρήσιμες στην ζωή τους και μια εκπαίδευση που θα διαμορφώνει πολίτες του αύριο, με τρόπους που θα συμβαδίζουν καλύτερα με πολύπλοκες δημοκρατικές κοινωνίες, σε τοπικό και παγκόσμιο επίπεδο.

Τα σχολεία μας δεν θα είναι σε θέση να παρέχουν στους μαθητές την παιδεία που χρειάζονται στο παρόν και στο μέλλον, αν η εκπαίδευση συνεχίσει να συνιστά μια διαδικασία μηχανιστικής μετάδοσης έτοιμης και κλειστής γνώσης και προώθησης κάποιων δεξιοτήτων που σχετίζονται με συγκεκριμένα επαγγέλματα που μπορεί να έχουν αύριο εξαφανιστεί. Αν το σχολείο έχει αποστολή να εξυπηρετήσει τις σημερινές και τις αυριανές ανάγκες, η παιδεία θα πρέπει να γίνει αντιληπτή ως διαδικασία συγκρότησης αυτοδύναμων, δημοκρατικών και συλλογικά σκεπτόμενων κοινωνικών δρώντων.

Η αντίληψη της εκπαίδευσης με βάση αυτή την οπτική εγείρει σημαντικά ερωτήματα σχετικά με μια σειρά θεμάτων, όπως η παιδαγωγικές μέθοδοι και πρακτικές, οι τύποι της γνώσης, η ευθύνη της κοινότητας και των εκπαιδευτικών φορέων, ο ρόλος των μαθητών, των εκπαιδευτικών και των γονέων, καθώς και η λογοδοσία των ενδιαφερομένων μερών. Αυτά είναι τα βασικά συστατικά μιας δημοκρατικής εκπαίδευσης που ενδιαφέρεται για τη δημιουργία των συνθηκών που επιτρέπουν στους μαθητές μας να συμβάλλουν υπεύθυνα με τις ιδέες τους σε έναν κόσμο πολυφωνίας και διαφοράς –διακινδυνεύοντας ότι αυτές οι ιδέες θα αμφισβητηθούν και θα αλλάξουν.

Η σύνδεση των δημοκρατικών αξιών με την εκπαιδευτική διαδικασία δεν είναι μια καινούρια ιδέα. Κατά τα τελευταία 150 χρόνια, κορυφαίοι στοχαστές έχουν υποστηρίξει την αντίληψη ότι πρέπει να δημιουργήσουμε περιβάλλοντα όπου οι μαθητές όλων των ηλικιών εμβαπτίζονται στις αξίες, τις πρακτικές και τις πεποιθήσεις των δημοκρατικών κοινωνιών και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Η πολιτική δημοκρατία βασίζεται στην ανάπτυξη των συνθηκών που φέρνουν στο προσκήνιο την επιτέλεση της δημοκρατικής υποκειμενικότητας. Οι δυνατότητες εμπέδωσης αυτών των συνθηκών μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως κριτήρια για την αποτίμηση τόσο των σχολείων όσο και της κοινωνίας. Η εκπαίδευση, με αυτή την έννοια, αφορά το τι μαθαίνουν οι άνθρωποι μέσα και μέσω της επιτέλεσης των δημοκρατικών τους υποκειμενικότητων .

Αν και υπάρχουν διαφορετικές φωνές και τάσεις μέσα στο κίνημα για τη δημοκρατική εκπαίδευση, στην πραγματικότητα παρατηρούνται κοινά χαρακτηριστικά όσον αφορά τις αξίες με τις οποίες η δημοκρατική εκπαίδευση επιδιώκει να εμποτίσει τη διαδικασία της μάθησης: συμμετοχή, ενδυνάμωση, λογοδοσία και κοινή ευθύνη. Ένα άλλο κοινό χαρακτηριστικό στο κίνημα είναι ότι η παιδαγωγική που προτείνεται είναι αυτή της «αναστοχαστικής εκπαίδευσης», δεδομένου ότι οι σπουδαστές θεωρούνται ενεργοί σχεδιαστές των νοημάτων, συν-δημιουργοί της γνώσης και, φυσικά, δημιουργοί της δικής τους μάθησης και όχι παθητικοί δέκτες της γνώσης, ούτε απλώς μαθητές. Οι μαθητές δεν είναι τα προϊόντα ενός εκπαιδευτικού συστήματος, αλλά οι συμμετέχοντες σε μια κοινότητα μάθησης.

Ούτε η ιδέα των κοινοτήτων μάθησης είναι καινούργια. Επιστήμονες και εμπειρογνώμονες στους χώρους της εκπαίδευσης συζητούν την ιδέα αυτή ήδη από το 1960. Τουλάχιστον στα χαρτιά υπάρχουν εξαιρετικά παραδείγματα παιδαγωγικών σχεδίων που βασίζονται στη μετατροπή της σχολικής τάξης σε μια ερευνητική κοινότητα –μια κοινότητα όπου οι μαθητές μπορούν να αναπτύξουν την κριτική τους σκέψη/στάση και τις κοινωνικές δεξιότητές τους, με σκοπό τη βελτίωση της σχέσης ανάμεσα στην αναγνώριση της ύπαρξης εναλλακτικών επιλογών και ερμηνειών, στην διαβουλευτική κρίση και την δημοκρατική λήψη αποφάσεων. Η ιδέα αυτή έχει εμπλουτιστεί προσφάτως περιλαμβάνοντας τη χρήση της ψηφιακής τεχνολογίας σε κοινότητες μάθησης για τους μαθητές, τους εκπαιδευτικούς, αλλά και για τους γονείς.

Με οδηγό το όραμα δημοκρατικής παιδείας που αρθρώνεται εδώ, οι εκπαιδευτικοί ενθαρρύνονται να διευκολύνουν τη δημιουργική εμπλοκή των μαθητών στη συμμετοχική μάθηση. Αυτοί οι δάσκαλοι θα μπορούσαν να προχωρήσουν πέρα από τα συμβατικές πρακτικές για να οικοδομήσουν περισσότερο ζωτικές και ενδιαφέρουσες εμπειρίες που να συνδέονται με την καθημερινή ζωή των νέων ανθρώπων. Θα μπορούσαν να εφαρμόσουν πρακτικές όπως η αυτο-κατευθυνόμενη μάθηση, η κοινή λήψη αποφάσεων, η εξατομικευμένη ή η οργανωμένη –βάσει σχεδίου– ομαδική εργασία και η εξάσκηση μαθητών με εργασίες

που τους συνδέουν με την κοινότητα, σύμφωνα και με τις επιλογές και τις κλίσεις τους. Μια άλλη μορφή θα μπορούσε να είναι η δημιουργία κατάλληλων συνθηκών για τους μαθητές ώστε να συμμετέχουν στον εκπαιδευτικό σχεδιασμό και στη λήψη αποφάσεων με την δημιουργία πεδίων δημόσιου διαλόγου για νέους, όπως τα μαθητικά συμβούλια και οι επιτροπές μαθητή-δασκάλου-διευθυντή. Μια τρίτη μορφή μπορεί να εκφράζεται μέσω της προσπάθειας που καταβάλλεται από τις τοπικές αρχές σε επίπεδο πόλης, σχολείου και γειτονιάς, έτσι ώστε να διασφαλισθεί η συμμετοχική μάθηση μεταβαίνοντας πέραν των δομών συμβατικών προγραμμάτων και οικοδομώντας «πόλεις της εκπαίδευσης» ή «κοινότητες». Μια τέταρτη μορφή θα μπορούσε να αφορά κοινωφελείς οργανισμούς και δράσεις ή δραστηριότητες που διενεργούνται μετά τη λήξη του ωραρίου του σχολείου και ενδυναμώνουν τους νέους να διερευνήσουν τα προσωπικά τους ενδιαφέροντα και να συνδεθούν με την ευρύτερη κοινότητα.

Ο κοινός παρονομαστής των παραπάνω είναι η δέσμευση της δημοκρατικής εκπαίδευσης να ξεφύγει από το κουτάκι μιας ομοιογενούς εκπαίδευσης που διατίθεται σε ένα μέγεθος που (υποτίθεται πως) ταιριάζει σε όλους. Μέσω της δημοκρατικής εκπαίδευσης οι νέοι βρίσκουν ένα νόημα, ενεργοποιούνται και γίνονται κριτικά κοινωνικά υποκείμενα, ή καλύτερα σχεδιαστές των νοημάτων που σχετίζονται αφενός με τις αλλαγές οι οποίες συμβαίνουν συνεχώς με αυξανόμενη πολυπλοκότητα και αφετέρου με τις διαθέσιμες επιλογές, στις οποίες μπορούν δυνητικά να προσθέσουν εκείνες που θα συλλάβει η στοχαστική φαντασία τους. Με τον τρόπο αυτό, η δημοκρατική εκπαίδευση λειτουργεί τόσο ως μέσο όσο και ως αυτοσκοπός. Σε μακροπρόθεσμη βάση, αυτό βοηθά στην ανάπτυξη πολιτών που σκέφτονται/δρουν κριτικά και μαθαίνουν πάντοτε με συμμετοχικό τρόπο, δουλεύοντας για τη δημιουργία μιας δημοκρατικής, σφύζουσας, ηθικής και δίκαιης κοινωνίας.

Όλα αυτά σημαίνουν, επίσης, ότι, στην προσπάθεια της δημιουργίας εκπαιδευτικών συστημάτων κατάλληλων για τις πολύπλοκες προκλήσεις του σήμερα και του αύριο, οι κοινωνίες μας πρέπει μάλλον να απομακρυνθούν από τη ρητορική του οικονομισμού. Η ρηματική κατασκευή αυτού του εργαλειακού λόγου αναπαριστά τους μαθητές ως «καταναλωτές της μάθησης εξαρτημένους από το περιεχόμενό της που πρέπει να αγοραστεί από εταιρικούς παρόχους». Αν μετακινηθούμε από την γλώσσα της οικονομίας και της αγοράς σε μια γλώσσα της παιδείας, πιθανόν θα έχουμε τη δυνατότητα να εστιάσουμε στους νέους ως κοινωνικούς δρώντες «οι οποίοι έρχονται στο προσκήνιο μέσω σχέσεων ανταπόκρισης και ευθύνης». Αυτή η θέαση του ανθρώπου ως υποκειμένου «υπό κατασκευή» που προοδευτικά δηλώνει το δικό του «παρόν» στη δημόσια σφαίρα βάζοντας το δικό του στίγμα, απέχει μακράν από την τεχνοκρατική άποψη που παρουσιάζει την εκπαίδευση ως μέσο για την επίτευξη προκαθορισμένων αποτελεσμάτων, και οδηγεί σε μια εκπαιδευτική προσέγγιση που σαφώς πρεσβεύει ότι «αποκτούμε οντότητα/ταυτότητα μέσω του τρόπου με τον οποίο εμπλεκόμαστε με ό,τι μαθαίνουμε».²

Τα παραπάνω απαιτούν το συντονισμό των δυνάμεών μας για την επίτευξη ενός συμμετοχικού και συμπεριληπτικού σχολείου, βασισμένου στη σύνδεση θεωρίας-πράξης, χωρίς κατηγοριοποιήσεις και στερεότυπα, με ισότητα και σεβασμό στη διαφορά. Το σχολείο αυτό διαμορφώνει σχέσεις αυτονομίας και συλλογικότητας, πρακτικές χειραφέτησης και αναστοχασμού, που εγγυώνται τον έλεγχο της εξουσίας, τον αποκλεισμό της αυθαιρεσίας, καθώς και την ισότιμη συνύπαρξη και συνεργασία. Το σχολείο αυτό ανοίγεται στην κοινωνία και στα προβλήματά της, δημιουργώντας χώρο και χρόνο για την πραγμάτευσή τους. Αξιοποιεί τη βιωματική εμπειρία των μαθητών και στοχεύει στην ανάπτυξη γνώσεων, ικανοτήτων και δεξιοτήτων, στάσεων, ευαισθησιών και εμπειριών που υποβοηθούν τη διαμόρφωση μορφωμένων και ενεργών πολιτών. Αποδυναμώνοντας τη στερεότυπη αναπαράσταση ενός συμπαγούς, δεδομένου και μονοδιάστατου κόσμου, το σχολείο αυτό γίνεται ανάχωμα σε στιγμιστικές, ρατσιστικές, ξενοφοβικές και σεξιστικές εκδηλώσεις. Η βελτίωση των εργασιακών σχέσεων σε όλο το χώρο της εκπαίδευσης, αλλά και η αναβάθμιση υλικοτεχνικών-εργαστηριακών υποδομών και βιβλιοθηκών είναι σημαντικοί προωθητικοί παράγοντες προς αυτή την κατεύθυνση.

---

² Τα παραπάνω παραθέματα προέρχονται από το βιβλίο του Gert J.J. Biesta (2016) *Beyond Learning: Democratic Education for a Human Future*, Paradigm Publishers (Πρώτη δημοσίευση το 2006 από τον εκδοτικό οίκο Routledge).

Εν κατακλείδι, ενώ είναι σημαντικό να εξετάσουμε τα επείγοντα πρακτικά προβλήματα που αντιμετωπίζει η εκπαίδευση στη χώρα μας ειδικότερα, και ιδιαίτερα τα προβλήματα που προκαλούνται από την ολοένα μειούμενη χρηματοδότηση, με αποτέλεσμα την ανεπάρκεια στον αριθμό των καθηγητών, την έλλειψη κατάλληλων χώρων και υποδομών, κ.λπ., είναι σημαντικό να γνωρίζουμε την κατεύθυνση προς την οποία θα πρέπει να κινηθούμε, έτσι ώστε να μην σπαταλήσουμε άσκοπα ακόμα και αυτούς τους περιορισμένους οικονομικούς πόρους. Αν συνεχίσουμε να κάνουμε μικρές «βελτιώσεις» στη συμβατική, εργαλειακή εκπαίδευση, η χρηματοδότηση θα βοηθήσει μόνο για να διατηρηθεί ένας τύπος εκπαίδευσης που θα αναπαράγει τις συνθήκες που έχουν δημιουργήσει ή φέρει στο προσκήνιο τις κοινωνικές και οικονομικές κρίσεις, τον άκρατο καταναλωτισμό, τις ολοκληρωτικές ιδέες και τους παγκόσμιους πολέμους. Θα συνεχίσουμε να γινόμαστε μάρτυρες της αναντιστοιχίας μεταξύ του τι διδάσκεται στα σχολεία και του τι οι μαθητές μας και οι αυριανοί πολίτες χρειάζεται να γνωρίζουν και να επιτελούν.

Ως εκ τούτου, οφείλουμε να ασχοληθούμε με αυτά τα θέματα και να τα εξετάσουμε στο εσωτερικό των πλαισίων μάθησης, δημιουργώντας πολύπλευρες και δημιουργικές ευκαιρίες για τους νέους ώστε να βιώσουν τη δύναμη και τις δυνατότητες που προσφέρει η δημοκρατία στο πλαίσιο μιας υποστηρικτικής κοινότητας εμπιστοσύνης. Μπορούμε να μετατρέψουμε το εκπαιδευτικό μας σύστημα σε ένα σύστημα που βασίζεται στο σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και εκτιμά την ελευθερία και την ευθύνη, τη συμμετοχή και τη συνεργασία, την ισότητα και τη δικαιοσύνη. Για να δημιουργήσουμε έναν πιο δίκαιο, βιώσιμο και δημοκρατικό κόσμο, χρειαζόμαστε τη δημοκρατική εκπαίδευση.